

Politický časopis Svoboda

Jan Kašpar o kapitole z dějin českých národovců

Boj za státoprávní a národní sebeurčení je nerozlučně spjat s politickými dějinami našich zemí především v období 19. a počátku 20. století. Mnohdy si vyžádal těžkých obětí existenčních, materiálních i duševních a nejlepší z těch, kteří jej vedli, neváhali tyto oběti přinést. Kvůli své činnosti, za své přesvědčení a názory bývali umlčovani, pronásledováni a vězněni, jejich odhodlání však zůstalo nezlomeno a svou rozsáhlou a všestrannou činností upevnili národní vědomí.

Nezanedbatelnou roli při tom sehrál také tisk. Mezi významné tiskové orgány národního hnutí patřil časopis *Svoboda*, vycházející v letech 1867–1875. Ve své době představoval radikální národovecký list vysoké úrovně a zároveň i jeden z prvních českých politických časopisů v moderním smyslu slova. *Svoboda* se zaměřovala především na protihabsburský a protiklerikální boj, akcentovala české státoprávní požadavky. Zároveň však napadala takřkajíc „nevlastenecké“ elementy v tehdejší společnosti, jinými slovy Němce, Židy a jejich „přísluhovače“. Stejnou měrou se však časopis snažil pozitivně působit na příslušníky českého národa v tom smyslu, aby nebyli lhostejní ke státoprávnímu a národnímu úsilí, podporovali vědeckou, kulturní, osvětovou i veřejnou činnost českých lidí a podle svých možností se na této činnosti i sami podíleli. Jak je vidět, časopis působil nejen směrem ven, ale jeho články nejednou mířily i do vlastních řad.

List *Svoboda* je spjat s národně demokraticky orientovaným žurnalistou Josefem Barákem (1833–1883). Ten v době, kdy časopis zakládal, již pro rakouskou policii představoval vyhlášeného a nebezpečného radikála, kterého je třeba mít neustále pod dohledem. Již coby patnáctiletý gymnazista se zapojil do dění v „revolučním roce“ 1848 a o čtyři léta později, roku 1852, byl poprvé policejně vyšetřován kvůli položení věnce na hrob Josefa Jungmanna. V 50. letech pracoval pro noviny *Prager Morgenpost*, podílel se také na vydání literárních almanachů *Lada-Niöla* (1855) a *Máj* (1858). V roce 1858 byl kvůli článkům v *Prager Morgenpostu* opět vyslýchán policií. Dva roky nato, v roce 1860, zorganizoval studentskou demonstraci, následně byl zatčen a po sedm měsíců jako vyhnanec internován na různých místech monarchie, postupně v Kouřimí, Štýrském Hradci, Ehrenhausenu u Mariboru a v Hradci Králové. V roce 1863 se Barák vydal do Krakova, aby jako zpravodaj listu *Hlas* referoval o polském protiruském povstání, ovšem hned druhý den po příjezdu byl zatčen a šest týdnů (8. května – 19. června) vězněn. Po návratu z vězení se dále věnoval žurnalistice, mimo jiné začal spolupracovat s *Národními listy* Julia Grégra (1831–1896). Tuto spolupráci ovšem přerušil, když počátkem roku 1867 začal vydávat vlastní časopis, politický čtrnáctideník *Svoboda*. První číslo vyšlo 15. ledna. Podle Barákových vlastních slov ho k tomuto počínu přimělo „nezvratné přesvědčení, že je již svrchovaný čas, aby proti šířící se moci jezovitské a záhubným snahám ul-

Mladý Josef Barák

tramontanismu vůbec i tiskem veřejně bylo pracováno... Nehledě ani vlevo, ani vpravo, podporován vzácnou ochotou svých přátel, bojoval jsem proti směrům a živlům, které želanému vývoji svobody překážely, ohrožující a poškozující zároveň čest i dobré jméno národa našeho.“

List svá stanoviska formuloval velmi odvážně a radikálně, místy vyloženě útočně. Kromě státoprávního úsilí se *Svoboda* zaměřila i na boj proti katolické církvi, kterou v našem prostředí vnímala především jako živel sloužící státní moci při jejím útlaku českého národa. List přinášel jinak poměrně fundované články z církevních dějin, týkající se kupříkladu inkvizice, pronásledování čarodějnic či perzekuce protestantů, ale i aktuální pojednání ve stylu *Šílení v klášteřích* (1869), *Jezovitské úklady a šmejdy doby naší*, *Továrna na ostatky svatých a světic božích v Římě*, *Náboženské šílení* či *Kejkle kněžovské* (1871). V souladu se svou osvětovou koncepcí časopis zesměšňoval různé pověry a ironizoval ty příslušníky církve, kteří jim propadli, jako ve článku *Otcové františkáni – a strašidlo* (1871). Dlužno však dodat, že *Svoboda* se nikdy neuchýlila k tak rabiátské propagandě, již tou dobou provozoval kupříkladu výrazně protestantsko-liberálně orientovaný časopis *Hus* (1869–1874), který se ve své produkci omezoval v podstatě jen na nevybíravé útoky proti katolické církvi jako celku i jejím jednotlivým představitelům.

V nesrovnatelně menší míře co do rozsahu, i když se stejnou útočností, vystupovala *Svoboda* i proti Židům. Barák podobně jako například Jan Neruda vnímal toto etnikum jako znečiřilý živel nepřátelský českému národu. Závěr stati *List o Židech*, otiskované na pokračování v roce 1871, o tom hovoří více než výmluvně: „Židé nikdy nebyli na prospěch, ale vždy na škodu národa českého. (...) Ačkoliv se Židům nikde tak dobře nedařilo jako u nás, ačkoliv zákony zemské našeho království byly vždy k nim shovívavější a postavení Židů u nás bylo pro ně příznivější nežli kde jinde, tvrdošíjný Izrael se nikdy láskou k vlasti naší nepřichýlil, byl a zůstal vždy v zemi naší cizincem...“

Na druhou stranu se Barák snažil apelovat na příslušníky vlastního národa. Výzvy, jaké přinesl například článek *Národní ráz – vždy a všude* z roku 1868, nebyly ve *Svobodě* ničím výjimečným: „Kde zvítěziti má živel český rozhodně, musí mu býti též rozhodně ražena cesta. Budeme-li stále mluvit ,ta věc je nepatrná, nestojit‘ ani za řeč‘, budeme-li neustále ospalými ve věcech zdánlivě podřízenějších, budeme-li stále podporovati cizáky u nás zahrnídlé a z peněz našich tyjící, pak budeme mít ještě notně dlouhou a trpkou práci, než všecku tu neřest živlem cizím u nás zakořeněnou vyhladíme a než živel český rozhodně zavládne v krajích českých. Pevně stůjme, jako skály, pod praporem národnosti své, pavézou naší buď národní hrdost, štítem naším vědomí práva svatého a mečem dvojostrým vzpomínka na slavnou minulost vlastní drahé a důvěra v šťastnou opět její budoucnost!“

Časopis se také snažil organizovat různé společenské akce a peněžní sbírky, určené kupříkladu k financování stavby různých pomníků nebo k podpoře politických vězňů a jejich rodin. Zdá se však, že odezva nebyla vždy taková, jak by si vydavatel listu představoval. V takových případech *Svoboda* nešetřil-

la tvrdou kritikou, jako například v roce 1867: „Styd' me se! Přes všecko obětovné usilování ředitelstva českého divadla, aby tak zvané ‚mrtvé době divadelní‘ jako pohostinskými hrami proslulých umělců, tak i pikantními novinkami původními i překlady hlavně slovanských originálů zvláštní zajímavosti a svěžesti dodalo, zůstává obecnstvo naše z velké, ba největší části liknavé, co navštěvování divadla se týče. Víme dobře, že jsou zlé časy, ale též nikdo upříti nesmí, že právě ty rodiny a osoby, které u nás pozemským blahobytem nejvíce jsou pozeňnané, divadla nejméně si všímají. Podle slov jsou vlastenci, ale skutek – utek' . Styd' me se!“

Kromě článků výše zmíněného druhu *Svoboda* přinášela i pojednání z oblasti českých i světových dějin, zahraničně politické úvahy, jako například stať *Boj civilizace s barbarstvím asiatským* z roku 1869 pojednávající o protitureckém povstání na Krétě. Časopis uzavíraly rubriky *Kukátko*, přinášející krátké aktuální zprávy a glosy týkající se tuzemské i zahraniční politické scény, a *Věstník literární a umělecký*, referující převážně o nově vycházejících knihách.

List se těšil značné pozornosti úřadů i policie. Když Barák ve svých vzpomínkách uvedl, že „konfiskace, výslechy, protokoly, přelíčení a odsuzování octly se v překrásné harmonii na denním pořádku redaktorského života mého“, nijak nepřeháněl. *Svoboda* byla po celou dobu své existence vystavena perzekuci různého druhu. Již v roce 1867, po expedici 11. čísla vyšlého 20. července, byl časopis na tři měsíce úředně zakázán, číslo 12. se objevilo až 10. října. Mezitím, v období od července do září, vyšlo namísto zastavené *Svobody* 6 čísel politického časopisu *Pravda*, fakticky vydávaného Barákem. V tiráži byl ovšem uveden jako vydavatel a redaktor František Škorpil, zatímco Barák se zde pod průhledným pseudonymem Josef Barakovský prezentoval jako hlavní spolupracovník. List měl stejný obsah, rozsah i grafickou úpravu, od zakázané *Svobody* se lišil pouze názvem.

Barák se kvůli oběma časopisům dostal poměrně záhy do potíží. Den před svátkem Mistra Jan Husa, 5. července 1868, byl Barák zatčen a pro „tiskové zločiny a přečiny“, jež měl ve *Svobodě* spáchat, odsouzen k 10 měsícům žaláře zostřeného postem. 11. července 1868 byl Barák opět postaven před tiskový soud, tentokrát kvůli časopisu *Pravda*, a spolu s ním i redaktor František Škorpil. Žaloba zněla na zločin rušení veřejného pokoje, jehož se oba jmenovaní měli dopustit ve 3., 4., 5. a 6. čísle *Pravdy* z roku 1867, hlavně v rubrice *Politické kukátko*. Ta přinášela drobné ostré glosy, mimo jiné upozorňovala kupř. na rostoucí státní zadlužení monarchie či kritizovala poměry ve státní správě. Ačkoli Barák vzal autorství veškerých inkriminovaných zpráv na sebe, státní zástupce navrhl pro Škorpila trest 18 měsíců, pro Baráka pak další 3 roky. Rozsudek nakonec zněl u Škorpila na 2 měsíce a Barák byl odsouzen na dalších 8 měsíců, takže si celkem odseděl rok a tři čtvrtě. Propuštěn byl až 5. ledna 1870.

Když si Barák odpykával trest, *Svobodu* vydávali a redigovali postupně Karel Payer, Ludovít Bousek a Josef Zidek. Sám Barák ovšem zůstal i nadále majitelem listu a hlavním spolupracovníkem redakce. Na redakční práci se dále podílela řada dalších osob, za všechny jmenujme alespoň Barákova životopisce Otakara Jedličku (1845–1883), dále Jaromíra Čela-

kovského (1846–1914) či Jakuba Arbese (1840–1914). V lednu 1869 byl pak v souvislosti se *Svobodou* policejně vyšetřován i Karel Payer. Po propuštění z vězení v lednu 1870 se Barák opět ujal vydávání časopisu, přičemž redakci řídil nejprve Josef Zidek a po něm do roku 1871 Josef Hladík (1845–1910). V letech 1872–1873 se Barák opět ujal i redakční práce. V listopadu 1873 předal Barák *Svobodu* Alfonsi Šťastnému (1831–1913), který časopis vydával a redigoval ještě dva roky. Tento rolník z Padařova, žurnalista, politik a pozdější zakladatel agrární strany, však *Svobodě* vtiskl poněkud jinou podobu než Barák. Šťastný, jehož katoličtí žurnalisté soustředění kolem moravského beletristického časopisu *Obzor* nikoli nepřipadně nazývali „pomateným filosofem z Padařova“, se více zaměřil na protikatolickou agitaci a sociální otázky. Devátým ročníkem z roku 1875 pak *Svoboda* definitivně zanikla.

Kromě trestních postihů, jimž byli vystaveni vydavatel a redaktori časopisu, stíhaly *Svobodu* po celou dobu její existence konfiskace, takže mnoho čísel bylo expedováno s jistým zpožděním až ve druhém opraveném vydání, některá pak nevyšla již vůbec. Vyjma roku 1874, kdy se dočasně změnila na týdeník, vycházela *Svoboda* vždy dvakrát měsíčně, nejprve 1. a 15., od konce roku 1867 pak 10. a 25. dne. První tři roky se jednotlivá čísla prodávala po 16 krejcarech, roku 1870 po 10, v roce 1871 po 8, roku 1873 po 15 a poslední dva roky opět po 16 krejcarech. Roční předplatné kupodivu zůstalo po celou dobu nezměněno a činilo 3 zlaté 60 krejcarů, při zásilání poštou 4 zlaté.

Poté, co Barák Šťastnému předal *Svobodu*, působil necelý rok jako redaktor *Dělnických listů*, jímž byl zvolen 3. září 1871 na dělnickém táboru lidu. Jako národovec, který spatřoval řešení dělnické otázky v „lásce k vlasti a programu národním“, se stal nepřijatelným pro socialisty a internacionalisty ve vydavatelském sboru časopisu. Na nátlak marxistů vedených Josefem Boleslavem Peckou–Strahovským (1849–1897) se v srpnu 1872 redaktorství vzdal. V rezignačním dopise sice vyjádřil naději, že dělnictvo zůstane věrné národnímu programu: „Bratři dělníci! Skládaje redakci *Dělnických listů* zpět do rukou vašich, jsem přesvědčen, že jako dosud zůstanete věrni praporu národnímu a spásu svou hledati budete toliko v osvětě, své činnosti a mravním povznesením svým!“ Vzhledem k tomu, že se *Dělnické listy* zanedlouho staly orgánem nově vzniklé sociální demokracie a že dělnictvo jako celek se přiklonilo k marxismu a socialismu, je bohužel jasné, jak málo byla tato naděje oprávněná. Od října roku 1874 Josef Barák obnovil spolupráci s *Národními listy* a zůstal jejich redaktorem až do své smrti v roce 1883. Byl také členem výboru nově založené mladočeské strany.

V roce 1933 napsal Karel Slavíček (1886–1957), že „ročníky *Svobody* chovají se podnes, tedy po více jak šedesáti letech, v mnohých českých rodinách s velkou úctou jako nevyčerpatelný pramen národní, demokratické a protiklerikální četby.“ Dnes, po téměř sto čtyřiceti letech, nikdo nic takového říci nemůže. My se však spokojíme s tím, když tento odvážený politický počín našich předků, který mimo jiné v jistém smyslu předjímal ideje prvorepublikové Československé národní demokracie, neskončí v úplném zapomnění.

POZNÁMKY

Jedná se o podstatně zkrácený text přednášky Národní myšlenky, konané dne 8. dubna 2006 v Praze.

Jan Kašpar působí
v Památníku
národního
písemnictví